

KAKO I ZAŠTO NASTAJU NADIMCI

Ignazio Putzu: Il soprannome.

Per uno studio multidisciplinare della nominazione.

CUEC, University Press, Linguistica 2, Cagliari, 2000, 322 str.

Dokaz da je onomastika konačno našla svoje mjesto među lingvističkim disciplinama, a time i na redovitim sveučilišnim kolegijima bjelodano se očituje u tiskanju mnogobrojnih teorijskih djela iz raznih polja onomastičke znanosti posljednih godina. Početci su onomastike na europskome prostoru, a time i u Hrvatskoj, bili gotovo uvijek zarobljeni mladogramatičarskim, etimološkim tumačenjem pojedinih imena. U to doba, zahvaljujući u prvom redu radovima osnivača hrvatske onomastike Petra Skoka, hrvatska onomastika ni u kojem pogledu nije zaostajala za europskom. Dugo se vremena onomastika gotovo poistovjećivala s etimologijom, s time da joj je građa za obradbu bila ograničena na imenski korpus. Šezdesetih godina prošloga stoljeća strukturalizam se polako uvlači i u onomastička istraživanja te u to doba nastaju mnoge izvrsne onomastičke monografije. Dugo je vremena, međutim, onomastika ostajala izvan tokova suvremenih lingvističkih kretanja. Tek u osamdesetim i osobito u devedesetima, i to tek nakon što su za onomastiku pokazali interes sociolozi, antropolozi i psiholozi, počinje se uvažavati imanentna interdisciplinarnost onomastičke znanosti i ona trenutno pobuđuje sve više interesa etnolingvističke i lingvističke antropologije, ali i drugih lingvističkih disciplina, u prvom redu sociolingvistike, psiholingvistike i kognitivne lingvistike.

Na tim je smjernicama nastala i knjiga Ignazia Putzua, profesora na sveučilištu Cagliari na jugu Italije. Predmetom njegova interesa nisu toliko sama imena već proces imenovanja, odnosno nominacija kao takva. Iako je prvenstvena intencija knjige da teoretski obradi i objasni postupak i proces imenovanja u kontekstu društvene zajednice, ona se nužno temelji na dobro proučenome imenskome korpusu. Kao predmet istraživanja autor je odabrao nadimke, dakle nekodificiranu imensku skupinu kojoj se u onomastičkim radovima često ne posvećuje dužna pozornost, iako je dobro poznato da se velik dio prezimenskoga korpusa u svim europskim zemljama temelji upravo na nadimcima. Gotovo je u svakome društvu uobičajeno da dijete postaje punopravnim članom društvene zajednice u onome trenutku kada se njegovo ime i prezime registrira u državnim ili crkvenim maticama, no upravo su nadimci jedina imenska kategorija koja se izravno vezuje uz pojedinog čovjeka te su stoga krajnje individualizirani. Djelomičnom su iznimkom naravno obiteljski nadimci koji također nisu službenim dijelom imenske formule, ali unutar lokalne zajednice često postaju nasljednima i gube izravnu motivacijsku vezu s prvonositeljem.

Za razliku od neutralnosti osobnih imena kod kojih je postupak imenovanja rijetko vezan uz neke specifične osobine djeteta, te potpune neutralnosti nasljednih prezimena kod kojih se veza s eventualnim osobinama prvosatelja sasvim izgubila te su postala u cijelosti semantički demotivirana, nadimci su uvijek izravno povezani s osobinama pojedinca kojemu se nadijevaju, i u pravilu odražavaju njegove fizičke ili moralne osobine, odnosno odnos zajednice prema toj osobi ili njegov status unutar nje. Stoga različiti nadimci mogu nastajati u bilo kojem trenutku života nekoga pojedinca i nositi biljege njegovih mijena i sazrijevanja.

Knjiga se sastoji od pet temeljnih poglavlja, s uvodom Giulia Paulisa.

U prvome se poglavlju (*Il metodo*, str. 15–75), podijeljenome u osam potpoglavlja raščlanjuju metodološke premise istraživanja i analizira sam postupak imenovanja. Autor upućuje na nužnost interdisciplinarnoga pristupa proučavanju imena. Ime kao takvo, a time i nadimci, kompleksan su problem kojemu treba pristupati ne samo s gledišta opće lingvistike i onomastike, već također i pragmalingvistike, filozofije jezika, spoznajne i socijalne psihologije, psiholingvistike, sociolingvistike, antropologije, lingvističke antropologije i etnolingvistike, te konačno semiotike, budući da se ipak radi o jezičnome znaku. Potom se daje sažet prikaz trenutnoga stanja onomastičkih istraživanja i ukazuje na ograničenja klasičnoga pristupa. Autor ističe da se postupak imenovanja treba sagledavati kao sjecište osi različitih interdisciplinarnih pristupa te se definiraju metodoški principi analize u različitim kontekstima. Navodi da su se dosadašnja interdisciplinarna istraživanja nadimaka uglavnom ograničavala na razini etnolingvističkoga pristupa, a da su socijalna i psiholingvistička komponenta bivale često zanemarivanima. Proces imenovanja (*soprannominazione*) kao fenomen proučava se u odnosu na socijalizaciju pojedinca, odnosno sukladno socijalnoj antropologiji, u odnosu na način na koji se pojedinac uklapa u mrežu socijalnih odnosa (*rete sociali ~ social network*). Postupak i proces imenovanja autor ujedno proučava s gledišta psihologije međuljudskih odnosa, osobito kao specifičan komunikacijski čin. Na koncu prvoga poglavlja autor sažeto izlaže metodologiju svoga istraživanja, obilježavajući je kao *una mappa cognitiva*.

Drugo poglavlje pod naslovom *Percezione, attribuzione sociale e soprannominazione* (str. 76–140) na širem planu promatra percepciju pojedinca unutar socijalne sredine. Analizira se kako se u odnosu na proces imenovanja percipiraju i ponašaju “oni drugi”, odnosno psiho-perceptivna motivacija nadimaka. Analiziraju se kognitivni sustavi i procesi pri određenju osobnosti i imenovanju, kao i način na koji percepcija fizičkoga izgleda utječe na doživljaj osobnosti pojedinca i motivaciju njegovih nadimaka. Poglavlje se zaključuje definiranjem “fizionomije imena” na razmeđi psiholingvistike i sociokulture.

Treće poglavlje pod naslovom *Tra psicolinguistica, retorica e semiotica* (str. 141–199) posvećeno je semiološkoj raščlambi nadimaka. Analizira se etiologija i struktura metaforičkih nadimaka te kontekstualni uvjeti imenovanja koje se određuje kao međuzavisan kognitivno-socijalni proces. Četvrto poglavlje, *La dimensione comunitaria* (str. 200–302) na temelju rezultata prethodnih istraživanja proučava

konkretno funkcioniranje nadimaka unutar pojedine ljudske zajednice, odnosno društva. Istražuje se odnos pojedinca i grupe, analizira se nadimak kao sredstvo socijalizacije, kao biljeg, odnosno stigma koju zajednica rabi u cilju kažnjavanja ili marginalizacije pojedinca, funkcijske nadimaka u nadilaženju socijalnih razlika te konačno viđenje nadimaka kao izraza dominacije i moći.

U posljednjem, petom poglavlju (str. 302–310) autor na početku parafrazira E. De Feliceovu konstataciju da je osobno ime (*nome proprio*) prema ustroju lingvistički element, ali prema funkciji sociokulturni. Na temelju analiza provedenih u prethodna tri poglavlja zaključuje se o mjestu i ulozi onomastičkoga sustava unutar ljudske zajednice te o specifičnoj funkciji koju unutar sustava obnašaju nadimci.

Ignazio Putzu u svojoj je knjizi nastojao rasčlaniti i razjasniti psiholingvističke mehanizme na temelju kojih se stvaraju nadimci i čitav antroponomastički sustav. Autor je nastojao istaknuti i objasniti kreativni proces pri stvaranju nadimaka, jer su upravo nadimci još jedini kreativni dio antroponomastičkoga sustava za razliku od osobnih imena koja se uglavnom biraju, odnosno prezimena koja se naslijeđuju. Kako postupak stvaranja nadimaka, odnosno proces imenovanja nije uvijek, i nije isključivo vezan uz osobine pojedinca već je često odrazom socijalne sredine, odnosno različitih izvanjezičnih čimbenika, autor je predmetu svoga istraživanja, nadijevanju nadimaka (tzv. *soprannominazione*) pristupio u prvom redu sa sociolingvističkoga gledišta, ali i sa pozicija psiholingvistike i kognitivne lingvistike.

Ova je knjiga vrlo zoran prikaz interdisciplinarnoga karaktera onomastičke znanosti. Na primjeru jedne, relativno zanemarene antroponomastičke skupine nadimaka, autor je metodološki suvremenim pristupom pokazao kako je jednoj lingvističkoj, konkretno antroponimijskoj kategoriji moguće, i nužno, prilaziti i kroz prizmu različitih nejezičnih disciplina. Vrlo je sustavno proučio i kritički komentirao svu dostupnu literaturu, ne naravno samo antroponomastičku, odnosno lingvističku, već i srodnu literaturu koja proučava mjesto i položaj pojedinca unutar neke socijalne sredine. Na samome kraju zaključuje da se osobna imena, a osobito nadimke ne smije promatrati samo kao "etikete" pridodane pojedinoj osobi. Ona predstavljaju složeni psiho-socio-lingvistički spoj, te se pritom niti jedan od ta tri elementa ne smije ni precijenjivati ni obezvrijedivati. Sukladno tako široko određenoj definiciji nadimaka autor konačno skromno ističe da je iz te perspektive proučavanje nadimaka još uvijek tek na svojem začetku. Ipak, upravo je ova knjiga dosad najvećim prinosom sustavnom upoznavanju i interdisciplinarnoj analizi prirode i nastanka nadimaka. Takav je tip istraživanja danas znatno prisutniji na anglo-američkome govornom području, a gotovo da ga do sada i nije bilo u talijanskoj onomastici. Kod nas u Hrvatskoj, ali i na čitavome slavenskom području, takva su istraživanja još u povoju. Ignazio Putzu otvorio je međutim ovom knjigom vrata konstruktivnomu dijalogu s nelingvistima.

Dunja BROZOVIĆ RONČEVIĆ

UVOD U ONOMASTIKU

Rudolf Šrámek, *Úvod do obecné onomastiky*
Izd. Masarykova univerzita, Brno, 1999, 191 str. + mape

Knjiga je *Úvod do obecné onomastiky* poznata češkoga onomastičara Rudolfa Šrámečka priručnik koji čitatelja treba uputiti u predmet istraživanja, teorijska polazišta i metode koje karakteriziraju ovu jezikoslovnu granu. Na 190 strana autor nas sustavno upoznaje s najmodernijim postavkama onomastičke znanosti, znanosti razmjerno mlade, no podložne stalnoj mijeni i preispitivanju teorijske podloge. Teorija se, naravno, u knjizi bogato oprimjerava činjenicama iz češkog onomastičkog poklada.

Djelo je podijeljeno na sedam dijelova, od kojih su najbitniji i najopsežniji prva tri. U njima se jasno i vrlo nijansirano ocrtava bit onomastike.

Prvi dio (str. 11–66) u prijevodu nosi naslov *Onomastika kao znanstvena struka, bit vlastitih imena, proprijalna sfera jezika*. Sam je podijeljen na sedam poglavlja kroz koja se zadana tema razrađuje. Pažnja se ovoga dijela užarištava na propriju ili onimu, predmetu znanstvenoga interesa onomastike, jezičnim jedinicama koje za razliku od apelativa na nepojmovnoj osnovi imenuju/nazivaju komunikativno individualizirane objekte, a imaju funkciju individualizirati, diferencirati te lokalizirati imenovani objekt. U prvom se poglavlju *Vlastito ime kao posljedak interakcije* proprij razmatra kao posljedica interakcije na trima razinama. Prva je razina ona objekta, pojava ili odnosa, koji zajedno tvore kategoriju onimičnih objekata, objekata podobnih za proprijalno imenovanje. Onimični se objekti mogu podijeliti na dvije velike skupine, jednodnotativne i višednotativne. Potonji se pak dijele na skupne raznorodne i skupne istorodne. Saznajemo da se onomastika prema važnosti onimičnih objekata može podijeliti na geonomastiku, bionomastiku i hrematonomastiku. Autor uzgred navodi i ine načine podjele proprija (izravni – posredni, prijedložni – neprijedložni, primarni – sekundarni). Druga je razina razina činjenica jezičnoga značaja (koje omogućavaju nastanak proprija u njegovoj potvrđenoj jezičnoj spodobi), treća razina činjenica komunikativnoga značaja (kako komunikacijske potrebe ravnaju nastankom proprija).

Drugo poglavlje razlučuje trenutak nastanka proprija i trenutak njihova korištenja u općidbi. U potonjem može oslabjeti etimološka providnost proprija, što nimalo ne utječe na njihovu općidbenu vrijednost.

Treće poglavlje (*Funkční pojetí onomastiky*) bavi se pojmom funkcije u onomastici. Riječ je, točnije, o funkcijama koje proistječu i proprijalne nominacije. Ističe se mnogobrojnost obično navođenih funkcija te uvijek različit poredak po važnosti, zavisno od autora. Najčešće su nominirajuća, individualizirajuća ili diferencirajuća funkcija, potom asocijativna, evokativna, konotativna, socijalna, deskriptivna,

ekspresivna, emotivna, psihološka i dr. Za proprij bi temeljnom funkcijom bila ona identifikativna, ostale su sporedne (tzv. hiperfunkcije).

Četvrto poglavlje (*Dinamičnost a procesualnost v propriální sfěře jazyka a jejím systému*) bavi se dinamičnošću i procesualnošću u fungiranju proprijalne jezične sfere. Ona nikad nije statična, njezini su elementi u stalnoj mijeni, zavisnoj kako od jezičnih (rječnotvorna sredstva, leksikalna osnovica proprija itd.) tako i od nejezičnih momenata (općidbena relevancija, imenovni motiv, općidbeni prestiž i moda itd.). Procesualnost se tiče ponajviše konstrukcije tijeka imenovnoga čina i povezanosti pojedinačnih operacija. Imenovni se čin razlaže na svoje elemente, a posebice se raspravlja imenovni motiv. Bogato se oprimjerava na češkim onomastičkim činjenicama te se motivika razrađuje po sljedećim skupinama: “gdje”, “tko, što”, “kakav, pod kakvim okolnostima” i “čiji”. Potom se ukazuje na dva aspekta onimije, imenovni i općidbeni.

U petom se poglavlju (*Apelativní a propriální sféra jazyka*) propituje međusobni odnos apelativa i proprija. Njihove dvije sfere nisu posve pravocrtno razmeđene već postoji veoma širok prijelazni pojas. Obrađuju se i pojavci proprijalizacije (kada apelativ postaje onimom), apelativizacije (kada onimi postaju apelativima), transonimizacije (kada onim jedne vrste ispunjava proprijalnu funkciju druge vrste vlastitih imena).

Šesto se poglavlje bavi genezom onimije. Onimija nastaje onimizacijom apelativa ili porabom apelativnih leksema, ispunjavanjem proprijalne funkcije inom vrstom vlastitih imena, stvaranjem proprija skladanjem mogućih morfemnih struktura danoga jezika te preuzimanjem tuđih proprija. Opet se navode primjeri iz češke onomastike.

U sedmom se poglavlju obrađuju sastavnice onomastičkoga rada. To su tvarna osnovica (sva onimija, i sinkronična i dijakronična), vrela onimije (sve što može pružiti svjedočanstvo o podrijetlu imena), teoretijsko-metodološka ishodišta, radne metode te organizacije onomastičkoga rada, projekti i ustanove.

Drugi dio knjige (str. 67–119) nosi naslov *Tumačenje onimije* i posvećen je daljnjoj razradi općih teorijskih ishodišta obrađenih u 1. dijelu, a ta su: fiksacija i njezine vrste, strukture ukotvljenja u proprijalnoj sferi jezika te temporalni, arealni, rekonstruktivni i rekurzivni, društvenoprestizni, proprijalnovarijabilni i kvantifikativni vidovi. Prvo poglavlje govori o fiksaciji, stabiliziranu odnosu među proprijem i imenovanim objektom umještenim u skup objekata istoga razreda. Navode se vrste fiksacije (objektnosustavna i jezičnosustavna) te njihova potpodjela.

U drugom se poglavlju ogledava struktura ukotvljenja u proprijalnoj sferi jezika s četirima ravnima: ravan onimijskih objekata, ravan proprijalnoimenovnoga motiva, ravan jezičnih sredstava te ravan društvene općidbe. Sve navedene ravni imaju vidove koji su tema trećega poglavlja. Kako je već spomenuto, to su vremenski (temporalni), prostorni (arealni), društvenoprestizni te kvantifikativni vid. Naglašuje se da vremenski vid valja razlikovati od kronološkoga sloja proprija, iako se oni počesto poklapaju. Raspravlja o rekonstrukcijskom i rekurzijskom vidu u onomastičkoj znanosti, koji usko suvise s problematikom temporalnosti, arealnosti i proprijalnih jezgara.

Rekonstrukcija ciljem ima rekonstruirati prvotni oblik i prvotno značenje kojega imena. Rekurzija nastoji utvrditi proprij kakav je već moguć u danim sustavovnim, vremenskim, prostornim i općidbenim uvjetima. Razrađujući društvenoprestizni vid autor se dotiče i normiranja proprijalnih imenovnih modela, sredstava i postupaka. Kvantifikativni vid obuhvaća pojavke poput proizvodnosti proprija, njegove porabne čestote te gustoće pojavljivanja, konstruirajući s pomoću njih grafički model tzv. onimijske krivulje.

Treći dio knjige (str. 121–159) nosi naziv *Onomastika i neke druge jezikoslovne struke*. U prvom se poglavlju obrađuje pojam onomastičke gramatike, gramatike koja će obuhvatiti proprijalnu sferu jezika, koja se inače zapostavlja na račun apelativne. Tri su kategorije onomastičke gramatike: jezična ravan proprija (njegov morfemni ustroj), proprijalna semantika i posebna funkcija u društvenoj općidbi.

Drugo se poglavlje tiče onomastičke leksikografije. Posvećeno je problemima pri izradi onomastičkoga rječnika, onomastikona. Leksikograf pri tome mora voditi računa o pojavama kao onimijski sadržaj, onimijski objekt, onimijska riječ te njihovu odnosu. Važno je da je onimijska riječ odmišljen, apstraktan konstrukt koji može, ali i ne mora biti istozvučan s odgovarajućim proprijem. Razmatraju se tipovi riječi: temeljni, gnijezdovni, etimološki, revokacijski, pomoćni. Vrstama onomastičkih rječnika vrijede katalozi (s razgranatom potpodjelom), kazala (indeksi), rječnici vlastitih imena (s mnogim podvrstama), posebni objasnidbeni rječnici. Raspravlja se i problematika tumačenja proprija, a poglavlje se zaključuje popisom najznamenitijih čeških onomastičkih rječnika.

Treće poglavlje problematizira odnos onomastike i dijalektologije. Zaključuje se da onomastika ima daleko veći opseg istraživanja: nju zanima i sustavni imenovni model, kao i odgovarajući rječotvorni tipovi, dijalektologiju samo rječotvorni tipovi, onomastika prati genezu pojave i njezino konkretno ozbiljenje, dijalektologija samo konkretno ozbiljenje u govorenom vidu. Svakako je potrebna njihova suradnja. U praksi se pokazuje da je popis mjesne ili pokrajinske onimije veoma koristan za povijesnu leksikologiju i dijalektologiju. Stoga se potanče razrađuju pojave vezane uz jezični zemljopis te prostor ili prostornost u onimiji.

Četvrti dio (*Náplň a vnitřní členění onomastiky*, str. 161–171) bavi se poglavito razrađivanjem unutarnjega ustroja onomastike kao razmjerno samostalne jezikoslovne discipline. Predstavljen nam je pokušaj usustavljenja dosadašnjih spoznaja. U poglavlju *Obecná onomastika* obrađuju se opća teorija i metodologija, onomastička terminologija, onomastička vrela. Drugo poglavlje (*Jednotlivé třídy vlastních jmen*) opisuje pojedine razrede osobnih imena (geonimi, toponimi, kozmonimi, bionimi (antroponimi, teonimi, zoonimi, fitonimi), krematonimi).

U trećem se poglavlju navode poddiscipline onomastike (književna onomastika, mitološka o., socioonomastika, psihoonomastika, o. i povijest te arheologija, o. i etnologija, etnografija, antropologija, o. i zemljopis, geomorfologija, kartografija, o. i matematičko-statističke metode itd.). Četvrto poglavlje pokazuje kako onomastika živi kao znanstvena disciplina, sa svim nužnim aparatom (organizacija djelatnosti, bibliografija, biografija i sl.).

Knjiga se završuje kraćim sažetkom na njemačkome jeziku (str. 171–173) te popisom kratica literature, zemljovida i sl. (173–190).

Iz navedenoga je razvidno kako je Šrámekova knjiga nezaobilazan priručnik za već oblikovana stručnjaka, ali i za početnika u onomastici, svojevrsan leksikon sadašnjeg stanja stvari. Tomu svakako doprinosi činjenica što spaja teoriju onomastike s primjerima s terena te što umješta onomastiku među ine discipline, kako jezikoslovne tako i izvanjezikoslovne, dajući onomastici mjesto u cjelokupnosti svega ljudskoga znanja.

Jurica BUDJA

RIMSKA GRANICA NA DUNAVU

Gottfried Schramm: *Ein Damm bricht.*

Die römische Donaugrenze und die Invasionen des 5.-7. Jahrhunderts im Lichte von Namen und Wörtern. München: R. Oldenbourg Verlag, 1997, 397 str. (Südeuropäische Arbeiten, 100).

Pomalo lirski naslov posljednje knjige o kulturnoj povijesti jugoistočnog dijela Europe njemačkoga povjesničara i filologa Gottfrieda Schramma *Puče brana (Ein Damm bricht)* izdane u Münchenu 1997. godine pojašnjen je u podnaslovu u kojem stoji *Rimska granica na Dunavu i najezde u razdoblju od 5. do 7. st. u svjetlu imena i riječi.*

Ovo je treća knjiga¹ u nizu u kojoj se autor nastavlja – tematski i metodološki – na monografiju *Eroberer und Eingesessene* objavljenu 1981. u kojoj je, prema vlastitim riječima, na uzorku dvjestotinjak toponima s kontinuitetom imena od antike pokušao istražiti stupanj heleniziranosti odnosno romaniziranosti jugoistočne Europe, pri čemu je došao do novih zaključaka o postojbini današnjih Rumunja i Albanaca. I u ovoj knjizi razmatra razdoblje na razmeđu kasne antike i srednjega vijeka u doba velike seobe naroda i odnos starosjedilačkog stanovništva i novodoseljenih plemena na području Balkanskog poluotoka te proces etnogeneze naroda i danas nastanjenih na tome prostoru. Kako sam autor kaže, povijesnu sliku balkanskoga prostora na izmaku antike oblikovao je oslanjajući se na: 1. tradicionalnu analizu pisanih vijesti iz kasnoantičkih vrela, 2. konzultiranje najnovijih arheoloških otkrića i 3. jezičnu analizu glasovne strukture imena i riječi, koja odaje tragove povijesnih kontakata i u kojoj se isprepliću oba autorova istraživačka interesa – filološki i povjesničarski (str. 13.). Upravo zbog mnoštva antičkih i srednjovjekovnih imena te njihovih interpretacija, ova knjiga predstavlja, (iako u manjoj mjeri od one iz 1981.), dragocjen izvor podataka onomastičarima u izučavanju jezičnih i kulturnih slojeva i dodira u prošlosti na tlu jugoistočne Europe.

U uvodu autor izlaže kronologiju svojih znanstvenih interesa, koji se u punini iskazuju i prepliću u svim dijelovima od kojih je sastavljena ova knjiga, inače podijeljena u tri cjeline. U prvom dijelu naslovljenom *5. stoljeće i Huni* autor istražuje na 97 stranica intenzitet dodira germanskih plemena s Hunima, jednim od barbarskih naroda koji je u zadnjoj četvrtini 4. st. probio sjevernu rimsku granicu na Dunavu harajući srednjom Europom cijelo jedno stoljeće, te moguće hunske prežitke u germanskim jezicima na građi antroponima jednog od najstarijih germanskih srednjovjekovnih epova *Sage o Nibelunzima. Mundiuch*, povijest imena s *-juk-* sastojkom,

¹ 1. *Eroberer und Eingesessene. Geographische Lehnamen als Zeugen der Geschichte Südosteuropas im ersten Jahrtausend n. Chr.* Stuttgart, 1981. 2. *Anfänge des albanischen Christentums. Die frühe Bekehrung der Bessen und ihre langen Folgen.* Freiburg im Breisgau, 1994.

Etzel, *Botelungs Sohn*, *Kriemhilt* i druga imena predmet su studija ovoga poglavlja na temelju kojih prateći tragove prilagodbi imena pisac rekonstruira dva puta kojima je tkivo priče o Nibelunzima dospjelo na njemačko tlo gdje je književno oblikovano. Na kraju poglavlja donosi i kritički obrađen popis antroponima europskih Huna (4–5. st.) s podacima o izvorima jer imena predstavljaju jedino svjedočanstvo toga izumrlog jezika.

Središnji i najopsežniji dio knjige (148 stranica) bavi se *razdobljem od 5. do 7. stoljeća i Slavenima*. U prve dvije međusobno povezane rasprave pretresa se pitanje recepcije rimske civilizacije u svjetonazoru slavenskih plemena u doba prije seoba, koja se promatra na skupu kulturnih posuđenica, nedvojbeno poteklih iz rimskoga kruga, a za koje autor na temelju analize glasovnih prilagodbi utvrđuje da su u slavenske jezike ušle germanskim (gotским) jezičnim posredstvom. U tom kontekstu obrađuje slavenske posuđenice *česarъ* (Ѡ) < lat. *caesar* (*kaisar*), *vlachъ* < **Walhos*, pitanje posredništva pri tvorbi slavenske prilagodbe *Rimъ* < lat. *Rōma* i druge. Dokazima povijesno-poredbene indoeuropske lingvistike, koji podupiru autorovu tezu o gotskom jezičnom filtru kroz koji su prošle neke od najranijih sveslavenskih romanskih posuđenica, pridružuju se povijesna i arheološka svjedočanstva prema kojima su se obitavališta istočnih germanskih plemena nalazila sjeverno od rimske granice na Dunavu, pri čemu su ona dolazila u neposredan kontakt s Rimskim Carstvom na jednoj strani i slavenskim plemenima smještenima sjevernije od njih na drugoj strani.

Nakon toga autor prelazi na prikaz Slavena iz perspektive južno od granice na Dunavu, odnosno iz rimskoga kuta gledanja, predočenoga u spisima dvojice onodobnih povjesničara Prokopija (i ministra cara Justinijana) i Jordana (vjerojatno asimiliranog Gota). Pri tome naglašava da metodološki treba jasno odvajati pitanja tko *sebe* naziva Slavenima i koga *oni* nazivaju Slavenima početkom 6. stoljeća, te zatim prelazi na razmatranje etnonima *Venedi/Venethi*, *Antes/Antai*, *Sclaveni/Sklavēnoi* i *Sclavi/Sclavoi* s osvrtom na ispadanje *-n-* u dočetnom slogu i tvorbu potonjeg kraćeg lika *Sclavi* /*Sclavoi*.

U sljedećoj raspravi razmatra problem rasprostranjenosti i hipoteze o postanku varijanti hidronima Dunav koji se pojavljuje u slavenskim jezicima u dvije varijante – *Dunaj* i *Dunav*, s trećom *Dunāre* zastupljenom među Rumunjima, dok svoje viđenje s povijesno-jezičnoga gledišta predstavlja u završnom tekstu knjige. U tom kontekstu dotiče se i teme vezane uz jezične idiome starosjedilačkog stanovništva koje su Slaveni mogli zateći pri prvim prodorima na balkanski prostor na području Trakije, među kojima naročitu pažnju pridaje Besima (lat. *Bessi*, *-orum*, m.).

Trakijском prostoru i slavenskim toponimijskim prilagodbama i izvedenicama, naročito oronima *Haimos* (lat. *Haemus*) ‘gora Balkan’, posvećen je naredni tekst.

Nadalje, zanimljivo je poglavlje u kojem se pitanje istražuje put prilagodbe temeljnih kršćanskih pojmova *crkva*, *Krist*, *križ* i *krštenje* u jezicima Slavena doseljenih na Balkan. Pri tumačenju podrijetla *crkve* autor pretpostavlja jezično posredstvo nekog balkanskog barbarskog idioma, vjerojatno Besa, u nizu prilagodbi od izvornog grčkog *κυρι(α)κόν* ‘gospodnji’ i pretpostavljenog kršćanskog latinskog **kírika* (sc. *aedes*) > bes. **kirko* > scslav. *čbrky*, te time revidira ustaljeno tumačenje

sveslavenskog *crkva* prilagodbom iz germanskoga (starovisokonjemačkog koje se razvilo u nvnjem. *Kirche*).

U završnom dijelu pod naslovom *7. stoljeće i dva kršćanska naroda u središnjem dijelu Balkanskoga poluotoka* autor na devedesetak stranica obrađuje pitanje kontinuiteta latiniteta na prostoru jugoistočne Europe na prijelazu iz kasne antike u srednji vijek i s njime povezanu etnogenezu Rumunja raščlanjujući taj kompleksni problem u 8 teza. Nadovezujući se na rezultate istraživanja iznesene u knjizi iz 1981., utvrđuje da na osnovi odabranih toponima, hidronima i apelativnih posuđenica nije moguće uspostaviti kontinuitet naseljenosti prostora Rumunjske od antike romaniziranim starosjedilačkim stanovništvom, te se u vezi s time dotiče i pitanja o etnogenezi Albanaca, budući da je tu problematiku obradio u zasebnoj monografiji (1994). U nizu argumenata koje autor iznosi, najjaču dokaznu snagu imaju toponimi kao živi svjedoci povijesnih etničkih i jezičnih dodira u konkretnom prostoru. Oni, poduprti lingvističkom analizom i drugih posuđenica, usporedbom sloja zajedničkog leksika (sedamdesetak riječi naročito iz sfere stočarenja) te podacima iz povijesnih vrela navode ga na zaključak o periodu rumunjsko-albanske simbioze, koju smješta na područje južno od Dunava, neposredno nakon proboja sjeverne granice Istočnoga Rimskog Carstva i doseobe Slavena na Balkan od početka 7. st.

U pretposljednem tekstu, nadovezujući se na temu o terminu *crkva* iz prethodnog poglavlja u već kristijaniziranih neslavenskih balkanskih naroda, autor pokušava proniknuti u razloge terminološke raznolikosti: u Rumunja nalazi se odraz lat. *basilica* (< grč. *Βασιλική*) u oblicima *biserica*, *basálca*, *baselgia* itd., a u Albanaca odraz lat. *ecclesia* > *kisha*.

Na kraju treba spomenuti da je knjiga je opremljena s 14 skiciranih zemljovida u sadržaju zasebno navedenih i razdijeljenih u tri skupine, a završava popisom literature i trima kazalima: 1. imena i riječi, 2. izvora i autora, 3. stvari (mjesto i tema).

Djelo otkriva autora upućenog u široki raspon tema i problema kako iz kasnoantičke i ranosrednjovjekovne povijesti jugoistočne Europe tako iz uže lingvističke i filološke struke koji se podastiru u ovoj knjizi, te stoga ona predstavlja pravu riznicu otvorenih pitanja o jezičnim i kulturnim kretanjima, dodirima i preslojavanjima na koja autor nudi odgovore s kojima se i ne moramo uvijek složiti. Međutim, kada se rad, koji zahtijeva visok stupanj kompetencije istovremeno na više područja i smjera k sintezi većih cjelina, odvija na vrlo oskudnoj građi i krhotinama ugaslih kultura na kojima se grade dalekosežni zaključci o kretanju i stvaranju naroda u dalekoj i slabo dokumentiranoj prošlosti, nije na odmet biti na oprezu i provjeravati i dopunjavati temelje na kojima stoji ta građevina uvijek novim podacima i promišljanjima, što uostalom autor i čini, kako sam kaže, nadograđujući i mijenjajući neprestano svoje spoznaje o jugoistoku Europe na pragu srednjega vijeka tijekom svojega tridesetgodišnjega rada.

Ines SCHAUB GOMERČIĆ